

Колодійчук Н.

*студент II курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.і.н, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ
Ухач В. З.*

ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ПІДТРИМАННЯ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КОЗАЦТВА

Вже в першій половині XVI століття за Дніпровськими порогами утворилася вільна запорозька спільнота, яка відповідала класичному зразку, оскільки вона повністю не залежала від офіційної влади, зумовленим тим, що розташовувалась на непідконтрольній державі території. Період зародження українського козацтва в історії України показує нам на те, що в ті часи (початок XV - кінець XVII ст.) етнічна спільнота не була просто групою ухадників, де панував безлад та свавілля, а це було державним утворенням, яке відзначалося власним військово-промисловим характером діяльності, де панували свої звичаї, які підтримували порядок та рівність.

Історіографія заявленої наукової теми досить об'ємна – це праці Н. Толкачової, І. Луцького, Д. Яворницького, І. Паньонка, П. Захарченка, В. Ухача та ін [5].

Метою наукової розвідки є висвітлення позитивних та негативних моментів та ключових факторів існування інституту покарання у житті козацтва на початку розвитку. Виходячи із мети в статті сформульовано наступне *завдання*: дослідити формування, класифікацію та мету покарань, їхній вплив на тогочасне суспільство та правопорядок у ньому.

Писаних законів, як таких, в козаків не було, але не можна не сказати про звичаєве право, яке було всією суттю козацького укладу життя. На нашу думку, основними рисами тогочасного звичаєвого козацького права є: рівність у правах, користуванні землею та угіддями, можливість брати участь у радах та виборах старшин, висока повага козаків щодо звичаїв, єдинодумство та суворість.

Ми не погоджуємось з думкою Н. Толкачової про те, що «... на Січ приходили люди високої моралі...» [4, с. 110], аргументуючи це тим, що більшість ухадників були людьми, які служили панам та не мали писемності або грамотності. Поділяємо думку І. Луцького, що «взаємовплив волелюбних і національно – релігійних засад лежить не тільки в основі світобачення козаків, а є своєрідним ідеологічним фундаментом усієї будови козацької держави» [3, с. 40]. Розуміючи сучасні принципи християнських засад потрібно сказати про складне співвідношення християнської віри та войовничості козаків. То ж Святе письмо дає людині право на оборону: «Хто своє життя зберігає, той його погубить, а хто погубить своє життя заради мене, той його збереже» [1, с. 35]. Козацтво виникає зовсім не як агресивна хвиля, а як оборонна сила. Це дає підстави зробити висновок, що, перш за все, козаками правило не відчуття моралі, а відчуття християнських обов'язків та розуміння всієї серйозності в плані життя пов'язаного з війнами та підтримання порядку.

Порядок між козаками, який опирався на норми звичаєвого право був одним з головних факторів збереження існування та нормального функціонування Січі. Як вважають більшість науковців, основною причиною відсутності писаних законів є короткий історичний період існування, а також військовий спосіб життя, який не давав змоги створити законоподібні акти або навіть їх кодифікацію. На думку Д. Яворницького козацтво спеціально уникало писаних законів, боячись обмеження їх свобод [6].

Однією з рис козацького права є суворість, що пояснюється військовим способом життя [5, с. 103]. Опіраючись на здобутки дослідників цього періоду можна зробити висновок, що козацьке право, хоч і було суворе та нещадне, але було справедливе. Так, види злочинів та система покарань у Запорізькій Січі були досить розвинені. Звичаєве кримінальне право виділяло злочини проти життя, здоров'я, військові злочини, майнові та статеві злочини [5, с. 105]. А страти чи покарання, у запорізьких козаків призначалися різні, залежно від злочину, вчиненого тією чи іншою особою. Найстрашнішою стратою було закопування злочинця живим у землю: так чинили з тим, хто вбивав свого товариша - вбивцю клали живим у труну разом з убитим і обох закопували в землю [6]. Жан-Бенуа Шерер пояснює ці діяння «відповідно до принципу, за яким усі козаки є брати, що повинні жити разом, не діючи шкоди один одному» [7].

Найпопулярнішою та, на нашу думку, найповчальнішою та найпублічнішою стратою у запорізьких козаків було забивання киями біля ганебного стовпа: до цього засуджували осіб, що вчинили крадіжку або сховали украдені речі, дозволяли собі перелюбство, содомський гріх, побої, насильство, дезертирство. Крім ганебного стовпа викривувалися шибениці й залізні гаки, до яких засуджували за «велику» або неодноразову крадіжку.

Також потрібно зауважити, що для виконання усіх страт у запорізьких козаків не було ката. Коли була потреба стратити якогось злочинця, то його наказували стратити іншому злочинцеві. Якщо ж на той час був лише один злочинець, то його залишали у в'язниці до того часу, поки не з'являвся другий, а тоді новий злочинець страчував старшого. Це якраз і підтверджує принцип про братерства, любові та незаподіяння шкоди один одному, в цьому випадку дуже високої – відбирання життя.

Підтримування рівності і рівноправ'я ми можемо спостерігати за важкими покараннями тих, хто продавав що-небудь дорожче за визначену ціну. Кошовий або отамани дозволяли козакам пограбувати винного [7]. Тобто верхи козацтва розуміли суть збагачення та не дозволяли цьому існувати, а самі козаки завжди відсували матеріальні інтереси на другий план.

Заподіяння тілесних ушкоджень у п'яному вигляді із застосуванням зброї інколи каралося переламуванням ноги, а за більшу провину переламували і руку і ногу, що в подальшому не давало змоги займатися козацьким ремеслом. Також існувало покарання, що спрямовувалося на обмеження козацьких вольностей. Так, за вчиненням дрібних правопорушень слідувало обмеження певних прав, зокрема накладалася заборона на зайняття козацьких посад. П'янство під час військових походів каралося дуже жорстоко: якщо під час морської подорожі, винуватого викидали за борт, а якщо під час сухопутного – прив'язували до коня і ганяли степом, доки винуватий не помирав. Якщо майновий злочин стосувався майна всього запорозького товариства, то

обвинуваченого чекала смертна кара. Неповорнення боргу потерпілому тягнуло за собою приковування винного до лафета гармати ланцюгами. Так, як жінки не мали права перебувати на Січі, поширеними видами статевих злочинів було: мужолозтво і скотолозтво, за які також передбачалась смертна кара [2, с. 92].

Кара на смерть була досить різноманітною та поширеною на Січі. Жорстокість тогочасного права може бути пояснена через одне слово – «звичаєвість», історично склалося, що тогочасна психологія людей не була гуманно розвиненою як в теперішній час. Те суспільство не могло припустити думку про заборону смертної кари та розвитку інституту помилування, це можна підтвердити таким: «Вони робили все те, що, як вони знали, робили їхні батьки» [5]. Хоча багато дослідників тих часів доносять до нас факти, що помилування як явище таке існувало. Так Жан-Бенуа Шерер вказує на те, що «...вони щадили тих, кого карали за першу крадіжку або кого дуже любили. Доходило до того, що вони навіть давали йому гроші...» [7]. Така підтримка виражала повагу до кривдника за мужнє прийняття покарання. За шкоду або крадіжку майна у побратима, винний міг відкупитись від покарання, якщо він сам відшкодував вчинене або його родичі відкупляли його.

Також за козацьким звичаєм винний міг уникнути смертної кари лише у випадку, коли якась дівчина бажала вийти за причетного заміж. Однак такі моменти були поодинокими та мали місце лише в середовищі паланкових козаків [2, с. 93].

Проаналізувавши види злочинів, систему покарань та інститут помилування можемо стверджувати, що застосування смертної кари (простої та кваліфікованої), тілесних покарань, вигнання злочинців за межі Запорозьких Вольностей мали на меті - підтримання дисципліни в козацькому середовищі. Система покарань та інститут помилування виступають як своєрідне збереження давніх традицій. Всупереч деяким християнським нормам, тогочасне неписане кримінальне право та його інститути, не зважаючи на жорстокість, включали в себе як і кваліфікацію злочинів та покарань за них, так і інститут помилування.

Список використаних джерел

1. Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні / В.Б. Антонович. – К.: Дніпро, 1991. – 238 с.
2. Захарченко П.П. Історія держави і права України / П.П. Захарченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/ua_statehood_history/sereda/Microsoft_Word_-_zakharchenko_p__-storVya_derzhavi_V_prava_ukra_ni.pdf.
3. Луцький І.М. Християнські основи козацького права / І.М. Луцький // Університетські наукові записки. – 2011. – № 2. – С. 40-44.
4. Толкачова Н. Звичаєве право України: Особливості розвитку / Н. Толкачова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Юридичні науки. – 2010. – Вип. 85. – С. 105-113.
5. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій) / В.З. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 378 с; його ж. Особливості формування та характерні риси звичаєвого права запорозьких козаків. Стан та перспективи розвитку правової культури в Україні. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. 25.02 2011 р. – Тернопіль, 2011. – С. 30-34; Звичаєве право запорозьких козаків: особливості формування, характерні риси. Мат-ли I міжнар. наук. конф. «Національні

та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» 24 лютого 2011 р. – К.: НАУ, 2011. – С. 54-57.

6. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т.1. / Д.І. Яворницький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.exlibris.org.ua/cossacks/r109.html>

7. Шерер Жан-Бенуа Літопис Малоросії, або історія козаків-запорожців та козаків України, або Малоросії / Жан-Бенуа Шерар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/scherer/sher02.htm#rozdz31>.

Комаровський О.

*студент I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ
Грубінко А.В.*

ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО СУДДІВ В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

З внесенням змін від 2 червня 2016 року в Розділ VIII «Правосуддя» Конституцію України та прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в державі розпочався новий виток історії розвитку інститутів судової влади. Важливим, у даному контексті, є розвиток інституту добору кадрів на посаду судді. Даний етап формування суддівського корпусу є найбільш відповідальним і таким, що визначає всю подальшу ефективність роботи судової системи. Кандидат на посаду судді, який претендує обійняти зазначену посаду, повинен розуміти, що бажання одержати статус судді покладає на кандидата додатковий тягар відповідальності за його поведінку, в тому числі й поведінку в минулому. Громадськість очікує, що кандидат на посаду судді є не лише професіоналом, а й за своїми особистими та моральними якостями відповідає високим стандартам поведінки в професійному, суспільно-політичному та особистому житті. У зв'язку з цим виникає інтерес до визначення вимог, що пред'являються до суддів в Україні. Важливим є визначення таких вимог в порівнянні з однією з країн Європи – Польщі.

Деякі аспекти даної проблеми розглядали такі вчені, як Кравчук В., Марцинкевич А., Летнянчин Л., Куйбіда Р. та інші.

Наявність сильної і незалежної судової влади, якість і ефективність правосуддя багато в чому залежать від особистості судді, його світогляду, правосвідомості, юридичної підготовки, професійності, морально-етичних якостей тощо. Тому, вимоги, що пред'являються до суддів, сьогодні значно вищі, ніж раніше. Це обумовлено зміною умов функціонування судів, змісту суспільної ролі суду та розуміння природи правозастосовної функції суду.

Після проголошення незалежності України розвиток суспільних відносин наполегливо вимагав змін порядку призначення та обрання суддів на посади. На сьогодні механізм призначення суддів на посади регламентується положенням ст. 128 Конституції України, яка передбачає, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради